

D. N.

13/8 1946

Statsministern skriver historia

Statsministern betonar ofta och energiskt att två gånger två är fyra. De flesta har vant sig vid denna diet av idel havregrynsgröt, en och annan har klagat över anrätningens brist på pikanteri. Hr Hansson tycks i sitt söndagstal ha velat tillfredsställa de missnöjda. Men det har icke skett genom någon mera komplicerad aritmetik. Nu säger han att två gånger två är fem. Det behöves icke understrykas att de socialdemokratiska tidningarna är förtjusta över denna originalitet. På andra håll är man fortfarande missbelåten.

Enligt statsministern "finns ingenting i det socialdemokratiska partiets hållning från början som icke väl korresponderar med dess hållning i dag". Det är ett sensationellt påstående. I analyser av socialdemokratins utveckling har med stöd av program, anföranden och andra aktstycken påvisats att partiet på punkt efter punkt totalt frångått tidigare uppfattningar, både i avseende på den ideologiska grundvalen och i speciella frågor, såsom ställningstagandet till demokrati, parlamentarism, republik, försvar, religion och nykterhet. Vid den ena partikongressen efter den andra har man kritiserat det existerande programmet och med framgång krävt genomgripande ändringar; senast år 1944 skedde en total revision av principprogrammet — de "allmänna grundsatserna" — och en rad formuleringar som tidigare ansetts centrala likviderades. De socialdemokratiska ledarna själva har ofta erkänt förändringen. Redan år 1897 skrev Axel Danielsson att partiet övergivit en rad förut med fanatisk iver omfattade dogmer. Branting erinrade gång efter annan om den ändring i åskådningen som försiggått. Men nu, då partiet står på höjden av makt, dekreterar dess ledare helt enkelt att allt detta är illusion. Åskådningen har i allt väsentligt förblivit densamma. Partiet skulle alltså fortfarande — ty det är centrala frågor — hålla på tessen om arbetarklassens fortskridande utarmning, på att alla produktionsmedel måste förvandlas till samhällelig egendom, det skulle anse det vara "en fantastisk dröm... att försona världsmakterna modern socialism och kristendom" (Branting 1898) och stå kritiskt eller fiendligt till det nationella försvaret.

En viss D. Saslavskij har i Expressen

kritiserat den engelske krigskorrespondenten Paul Wintertons klarläggande och väldokumenterade bok "Rapport från Ryssland" (anmäld på annat ställe i dagens tidning). Wintertons framhållande att Ryssland reser en järnridå mellan sig och den övriga världen avvisas som "struntprat". Det notoriska förhållandet att det är svårt att få tillstånd att resa från eller till Ryssland bestrides under erinran om att "miljontals sovjetmedborgare i dag är förlagda i många västeuropeiska länder"; ockupationsarméerna jämställas alltså med frivilliga resande och studerande. I övrigt tillbakavisas Wintertons återhållsamma framställning av de ryska mörklägningsmetoderna med att en bok om det brittiska imperiet utgivits i Moskva, att Moskvas teatrar spelar engelska pjäser, "att i Sovjet Darwins arbeten presenteras på ett värdigare sätt än i England", "att Moskva officiellt hedrade Swifts minne" osv. Man är frestad att i artikeln se ett långt drivet skämt, men måste stanna vid konstaterandet att den närmar sig rekordet i fråga om absurd Sovjetpropaganda i svensk press — de kommunistiska organen naturligtvis undantagna.

Så menar väl icke hr Hansson. Hans uttrycksätt lär snarast avse att fastslå att alla erinringar om socialdemokratins åsiktsskiftningar är opassande, fördömliga och därför ur en högre socialistisk synpunkt oriktiga. Hans påståenden erinrar om nazistpartiets beslut att förklara de tjugutre punkter som ingick i det ursprungliga programmet oföränderliga. Meningen var därmed icke att säga att dessa punkter var förverkligade eller borde förverkligas, utan helt enkelt att fastställa att programmet icke fick diskuteras. Socialdemokratin har förblivit densamma sedan 1889; den saken får nu icke, enligt partichefens order, betvivlas av partivännerna.

Likväl gör sig hr Hansson besvärligt med att söka bevisa riktigheten av sitt påstående. Det är ett onödigt och besvärligt arbete, varför icke bara dekretera? Partiet höll från början på demokratin, säger hr Hansson. I realiteten fanns inom partiet de mest skiftande meningar. Branting var säkerligen den mest demokratiska av de ledande männen, även om han stundom hotade med revolution för att nå full demokrati. Danielsson och Sterky var däremot under långa tider absolut kritiska mot demokratin och ansåg den revolutionära vägen vara den enda möjliga. Kongressbesluten av år 1889 och 1891 var i hög grad tvekdiga, icke klart demokratiska som hr Hansson påstår. Det är tillräckligt att erinra om en passus från 1891: "Då det socialdemokratiska arbetarpartiet är ett revolutionärt parti, som eftersträvar en grundlig omvälvning av det bestående borgerliga samhället, måste det taga i betraktande möjligheten av att det organiserade våldet kan bli det lidande proletariets slutliga förlösare"; i fortsättningen tas ej avstånd från våldstanken utan blott från anarkisternas "dynamit-agitation" och hets till "vårdshandlingar mot enskilda". Ännu i början av 1900-talet betraktades den allmänna rösträtten främst som ett medel; den oreserverade och principiella anslutningen till demokrati kom senare. Så sent som år 1920 kunde Wigforss försvara revolutionära metoder inom en demokrati för genomförandet av ekonomiska förändringar.

För att visa den socialdemokra-

tiska politikens kontinuitet i den nationella frågan citerar statsministern ett fosterländskt uttalande av Axel Danielsson. Det går väl långt då han sålunda söker komma från det ostridiga faktum att socialdemokratin länge ställde sig negativt till försvaret och att en stor del av partiet var negativt även till de nationella värdena. Har hr Hansson glömt Brantings äldre uttalanden, försvarsnihilismen i Fram, som han själv redigerade, eller Höglunds "Det befästa fattighuset"?

Självva förhållandet att socialdemokratin ändrat åsiktter finns ej anledning att kritisera. Partiet har blott genomgått en naturlig och glädjande utveckling. Och det bör öppet och tacksamt erkännas att den nuvarande statsministern hör till dem som mest energiskt arbetat för den klart demokratiska och nationella åskådning som i våra dagar dominerar partiet. Men vad som måste kritiseras är tendensen att tillrättalägga det historiska förloppet. Hr Hansson är ingen Mussolini, som genom några ord i ett tal tvingar den svenska historieforskningen till systematisk förfälskning; ur den synpunkten är hans påståenden betydelselösa. De är farliga därför att de visar en så uppenbar vilja att förvanska fakta till partiets ära.

I slutet av sitt anförande övergick statsministern till sitt traditionella sätt att tala. Hans uttalanden om socialisering är goda exempel på en meningslöshet som genom sin fulländning nästan blir originell. Partiet utgår från "arbetarrörelsens efterkrigsprogram, där den effektiva användningen av de produktiva tillgångarna för att möjliggöra en ökning av hela folkets västånd göres till det centrala kravet och företagsformen blir en fråga om hur effektiviteten bäst kan utvinna. Det har så uttryckligt som möjligt sagts att den enskilda företagsamheten kan räkna med allt det utrymme för sina insatser som motsvarar dess förmåga att tjäna den angivna samhälliga uppgiften". Det är välfärdspolitik i nyformulering; man säger helt enkelt att man vill det goda. Men likväl påstår hr Hansson att "socialiseringen varit och är ett element i vår åskådning och politik". Blott en viss "förskjutning" från tidigare har ägt rum. År 1897 hette det att socialdemokratin "vill sätta sig i besittning av den offentliga makten och efter hand förvandla till samhällig egendom alla produktionsmedlen — transportmedlen, skogarna, gruvorna, bruken, maskinerna, fabriken, jorden". Om begreppet "socialisering" anses täcka såväl 1897 års program som hr Hanssons formulering år 1946, förstår man väl påståendet att partiet aldrig ändrat åsikt.

Wienkongressen och vår tid

HAROLD NICOLSONS senaste bok — The Congress of Vienna — behandlar den europeiska storpolitiken under årtiondet efter Napoleons misslyckade fälttåg mot Ryssland 1812 och stannar särskilt vid Wienkongressen 1814—1815. Arbetet är av intresse främst därför att det skrivits under intrycket av de senaste årens händelser: allianserna mellan de makter som bekämpade Tyskland och dess bundsförvanter, dessa makters fullständiga seger och de allt starkare motsättningar som framträtt segrarna emellan. Genom en undertitel, "en studie i allierad enighet", framhäver också Nicolson att hans syfte till stor del är att göra och egga läsaren att göra jämförelser med vår egen tid. Några nyheter av vetenskapligt intresse bjuder boken inte på. Ej heller hör den till sin författares mest lyckade alster. Nicolson är som alltid intelligent och elegant, men draget av ytlighet är i detta fall relativt starkt framträdande. Detta hindrar inte att hans skildringar och paralleller med samtiden är både roliga och upplysande.

Det är oundvikligt, skriver Nicolson, att parterna i en allians som formats för att besegra en gemensam fiende undviker att yppa sina mål i förväg. "Förverkligandet av dessa mål måste uppenbarligen bero på den slutliga segerns art; blir segern ofullständig, finner man kanske att man fordrat för litet; blir den fullständig, finner man att man fordrat för mycket. Dessutom uppstår, eftersom det även under de mest gynnsamma förhållanden är svårt att bevara enighet, en naturlig tendens att till efter segern uppskjuta debatten av frågor som med säkerhet måste leda till misshälligheter." Redan av detta skäl är det nära nog ofrånkomligt att de allierade i ett stort krig omedelbart efter motståndarens fall skall börja tvister inbördes och efter en kort tid grupperar sig i skilda läger. För den allmänna, icke alltför upplysta opinionen blir utvecklingen under skedet närmast efter segern därför alltid en desillusion. Före det definitiva avgörandet betonades enigheten med alldeles särskild styrka, efter avgörandet blir det snabbt tydligt för alla att denna enighet främst var negativ, bestod i fiendskap mot en och samma, icke i vänskap mellan de samverkande.

Efter Paris erövring och Napoleons fall i mars och april 1814 uppstod omedelbart brytningar mellan de allierade. De i egentlig mening franska problemen löstes emellertid förvånande snabbt; bourbonerna återinsattes som härskare i Talleyrands regi, och Frankrike fick fred på utomordentligt billiga villkor. Svårare blev det att nå enighet om nyordningen, eller rättare restaurationen, i Europa. Kongressen i Wien, som med vissa avbrott varade från oktober 1814 till juni 1815, blev utgångspunkten för ett av de mest invecklade och betydelsefulla diplomatiska spel i historien. Resultatet blev en uppgörelse som, med alla sina påtagliga brister, i huvuddragen kan sägas ha blivit bestående åtminstone till omkring 1860.

I många punkter erinras man vid studiet av dessa händelser om den nuvarande situationen. Procedurfrågorna, som i Paris 1946 i det väsentliga avgjorts på ett par veckor, blev i Wien lösta först efter mer än tre månader. Till stor del gällde det då, som nu, vilken ställning som de i kriget besegrade skulle inta. Den franske delegaten Talleyrands stora triumf var att han genom att splittra de förut allierade småningom lyckades förändra det fyrmannautskott som ledde kongressens arbete och som omfattade segrarna England, Ryssland, Preussen och Österrike, till ett femmannautskott med Frankrike som medlem. När kongressen därpå efter på allvar övergick till sakfrågorna blev konflikten akut. En av de främsta tvistefrågorna var om ett stort Polen skulle upprättas. Förslagsställaren var kejsar Alexander, som lovade att ett dylikt Polen, trots personalunion med Ryssland, skulle utrustas med fria och nästan demokratiska institutioner; hans motståndare, främst Castlereagh, befarade att detta Polen i realiteten skulle bli en rysk provins, vilket också blev fallet med det — till omfånget starkt begränsade — Kongresspolen som slutligen etablerades. Här förelåg samma problem som år 1945—1946 i fråga om en rad till Ryssland gränsande, formellt fria stater. Rysslands fordringar beträffande Polen och Preussens rörande expansion i Sachsen ledde till den märkliga alliansen mellan segermakterna Österrike och England och det nys besegrade Frankrike i januari 1815.